

PREDGOVOR

Moralno teorijo lahko opredelimo kot področje moralne filozofije, ki ga zanimajo najbolj temeljna vprašanja o sami naravi moralnosti. Običajno srečamo delitev moralne filozofije na tri ravni, in sicer na metaetiko, normativno etiko in uporabno oz. aplikativno etiko. V tem smislu treh ravni moralne filozofije se moralna teorija umešča v zgornjo polovico ter se tako posveča najsplošnejšim vprašanjem, ki zadevajo bistvo in temelje moralnosti, njeno metaraven. Med njimi najdemo na primer vprašanja o objektivnosti moralnih sodb, o obstoju od jezika in misli neodvisnih moralnih lastnosti in dejstev, o povezavi med našimi moralnimi sodbami ter motivacijo za delovanje, o možnostih in načinih upravičenja naših moralnih prepričanj ipd. Kot sopomenko za metaetiko včasih uporabljamo tudi kar izraz moralna teorija, čemur sledi tudi naslov te knjige, saj je ta izraz širšemu bralstvu prijaznejši. V samem besedilu knjige sicer uporabljam oba izraza, podrobneje pa ju pojasnim v naslednjem uvodnem poglavju. Preden se v knjigi lotim raziskovanja polja moralne teorije, naj nanizam nekaj uvodnih izhodišč in pojasnil, ki pospremijo bralca ter knjigo umestijo v prostor dosedanjih raziskovanj.

Knjigo sestavlja dvanajst poglavij. Po uvodnem poglavju, ki obširneje predstavi moralno teorijo, sledi enajst poglavij, ki so posvečena osnovnim stališčem. Izbor teh stališč je seveda nujno nepopoln ter vsaj deloma subjektiven, hkrati pa se pogosto ne moremo izogniti tudi precej nejasnim mejam in prekrivanju med posameznimi stališči. Kakšna je namreč ustrezna razmejitev stališč v moralni teoriji ter njihova umestitev znotraj širšega polja razprave, je samo po sebi že metaetično in tudi metafilozofsko vprašanje. Ob tem so v vsakem od teh poglavij predstavljeni tudi osrednji predstavniki oz. zagovorniki stališča, pri čemer je izbor imen podobno subjektivno zamejen, običajno na enega avtorja, dvojico ali skupino avtorjev, ki so najbolj značilni za to stališče. Usmeritev na posameznega avtorja ter njegove osrednje ideje glede obravnavanega stališča omogoča večjo jasnost razprave, hkrati pa gre vsaj deloma tudi za sledenje poglavitnemu toku same zgodovine metaetike. Predstavljena stališča namreč poskušajo slediti tudi kronološkemu loku razvoja moralne teorije, ki se pričinja v začetku dvajsetega stoletja ter se ob njegovem koncu razpre v precej širok in raznovrsten nabor stališč. Pogosto so v posameznih poglavjih zato ob

koncu zarisani tudi najpomembnejši odzivi na predstavljeno stališče, in sicer tako nasprotni argumenti kakor tudi odmevi izhodiščnega stališča v sodobni razpravah. Uvodno poglavje v knjigi podaja tudi kratek razmislek o pregledu stališč, nekaj pogledov na moralno teorijo samo in izpostavi razvojne težnje znotraj nje. Ker je knjiga hkrati zamišljena kot celosten študijski učbenik za predmete s področja etike in moralne teorije, je na koncu vsakega izmed poglavij tudi seznam priporočene literature, ki je omejen na najbolj temeljna, pregledna in dostopna dela. Kot takšna poskuša knjiga vsa obravnavana stališča predstaviti karseda nepristransko ter se tudi posebej ne opredeljuje za katerega izmed njih, seveda pa pretresa posamezne argumente za in proti tem stališčem.

Ta knjiga kot uvod v moralno teorijo zapolnjuje pomembno vrzel v slovenskem prostoru, saj te teme do sedaj še niso bile sistematično raziskane in predstavljene. Objav s tega pomembnega področja moralne filozofije je v našem prostoru zgolj kopica. Od pomembnejših del imamo v slovenskem prevodu zgolj knjigo, ki stoji na samem začetku metaetike, to je Moorovo *Principia Ethica* (2000), ki je pospremljena še s študijo *George E. Moore in začetki teoretične etike v analitični filozofiji* izpod peresa Friderika Klampferja (2000). Kratko, a jasno in pregledno, je nekatera vprašanja in stališča v moralni teoriji predstavil Nenad Miščević (1993) v svoji spremni besedi k slovenskemu prevodu knjige Alasdairja MacIntyreja *Kratka zgodovina etike*. Jedrnato se nekaterih vprašanj moralne teorije dotakne Bojan Žalec (2010) v knjigi *Človek, morala in umetnost. Uvod v filozofsko antropologijo in etiko* v poglavju, v katerem predstavlja pojma etike in morale. Matjaž Potrč (2012; Potrč in Strahovnik 2009, 2014) se je do sedaj v okviru metaetike posvečal predvsem vprašanjem vloge moralnih splošnosti, moralne fenomenologije in pomenoslovne razlage moralnih sodb. O moralnem realizmu je že pred desetletjema pisal Bojan Borstner (1992) v članku o Mackiejevi teoriji zmote. Teme s področja metaetike odpira tudi nekaj mojih člankov, ki so bili objavljeni v reviji *Analiza*, posebej članki *Teorija zmote: moralni kognitivizem in irealizem*, *Moralna fenomenologija in fenomenološki argumenti*, *Moralne dileme in moralna teorija*, *Intuicionizem*, *moralni konflikt in pluralizem dolžnosti* in *Rawls o dveh pojmovanjih moralnih načel in njegova kritika intuicionizma*. Prav tako je v isti reviji izšlo nekaj mojih prevodov odlomkov iz temeljnih besedil oz. člankov s polja moralne teorije (Prichard 1912/2005; Mackie 1977/2008; Hare 1989/2009; Williams 1965/2008; Dancy 1998/2007). Še najobsežnejše je metaetika predstavljena v drugem poglavju moje knjige *Mo-*

ralne sodbe, intuicija in moralna načela (2009), vendar je tam razprava o njej tesno povezana in prepletena z zagovorom moralnega intuicionizma, kar je sicer osrednja tema omenjene knjige. Tako ta knjiga predstavlja prvo sistematično predstavitev moralne teorije oz. metaetike v našem prostoru.

Sicer je bilo v zadnjih letih izdanih nekaj zelo dobrih del, posebej v angleškem jeziku, ki se sistematično posvečajo prav predstavitvi tega polja. Enega najboljših in najbolj poglobljenih pregledov še vedno predstavlja knjiga *An Introduction to Contemporary Metaethics* Alexandra Millerja (2003). Nedavno sta izšla tudi dva nekoliko krajša uvoda v metaetiko in njena poglavitna stališča, in sicer knjigi *Metaethics –Introduction* Andrewa Fischerja (2011) in *Metaethics* Simona Kirchina (2012), ki na bralcu prijazen, a hkrati zelo problemski način predstavita temeljna vprašanja moralne teorije ter nekaj najpogostejših odgovorov nanje. Zelo dober in najsodobnejši uvod v moralno teorijo predstavlja knjiga Marka van Roojena *Metaethics. A Contemporary Introduction* (2015). Zelo jasen in razumljiv uvod v moralno teorijo, ki pa ne zaobjema nekaterih novejših razprav, je tudi knjiga Davida McNaughtona *Moral Vision: An Introduction to Ethics* (1988). Ne morem tudi mimo omembe zelo obsežnega zbornika z naslovom *Metaethics after Moore*, ki sta ga uredila Terry Horgan in Mark Timmons (2006a) in ki vsebuje bogat zbir refleksij pomembnih sodobnih avtorjev, ki se po več kot sto letih od izida Mooreove *Principie* vračajo nazaj k njenim osnovnim oz. izhodiščnim vprašanjem. Zbornik zajema razprave iz štirih temeljnih področij oz. vprašanj znotraj moralne teorije, in sicer vprašanje predmeta etike, vprašanje pomena in vloge moralnih pojmov in sodb, vprašanje moralne metafizike in spoznavna vprašanja glede moralnosti. Poleg teh del je dostopno tudi več zelo dobrih zbornikov temeljnih tekstov, ki predstavljajo priročen vstop v metaetične razprave (npr. Shafer-Landau in Cuneo 2007; Rachels 1998; Darwall, Gibbard in Railton 1997; Sayre-McCord 1988a; Fisher in Kirchin 2006; Sher 2012; Foot 1967).

Za podporo pri nastajanju knjige se v prvi vrsti zahvaljujem Matjažu Potrču, s katerim sva imela mnogo razprav o obravnavanih temah, hkrati pa tudi vsem študentom, s katerimi smo predstavljena stališča obravnavali. Dele osnutkov besedila ter temeljne vire smo večkrat prebirali ter poskusili izluščiti tako njihove bistvene teze kakor tudi protiargumente ter odprta vprašanja. Posebej v lepem spominu mi je ostal izbirni seminarski krožek na temo moralne teorije, v okviru katerega smo se ob ponedeljkovih večerih v akademskem letu 2006/2007 zbirali v knjižnici Oddelka za filo-

zofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in je bil tudi ena prvih spodbud za moje obsežnejše ukvarjanje s temi temami. Priložnost za dokončanje besedila knjige in mnoge izboljšave le-tega mi je ponudilo moje študijsko bivanje na Univerzi Arizona v Tucsonu (pomlad 2016) v okviru Fulbrightove štipendije, za katero se zahvaljujem US Department of State Bureau of Educational and Cultural Affairs ter ameriški ambasadi v Ljubljani, za povabilo pa tudi Univerzi Arizona, posebej Terryu Horganu in Michaelu Gillu. Vse to ne bi bilo mogoče tudi brez tega, da je Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani prijazno in z vso podporo odobrila mojo študijsko odsotnost. Zahvala gre tudi preostalim kolegom, posebej še enkrat Terryju Horganu, Marku Timmonsu, Bojanu Žalcu, Anne Baril, Connie Rosati, Frideriku Klampferju, Danilu Šusterju, Robertu Peťkovšku ter Janezu Juhantu za številne plodne razprave ob prilikah konferenc in drugih srečevanj ter za podporo pri mojem delu. Nekatere izmed tem v knjigi so bile predstavljene tudi na vabljenih predavanjih in konferencah doma in v tujini (Bled, Ljubljana, Celje, Cres, Boulder CO, Tucson AZ, Albuquerque NM), tako da gre za hvala tudi vsem razpravljavcem na teh prireditvah.

Ob koncu dolgujem posebno zahvalo že Založbi Aristej, glavni urednici Emici Antončič, uredniku knjige Borisu Vezjaku ter obema recenzentoma. Za finančno podporo se zahvaljujem Javni agenciji za knjigo RS, Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani in Mestni občini Velenje.

Ljubljana, oktober 2016

RAZSEŽNOSTI MORALNE TEORIJE

Moralna teorija, metaetika in moralna filozofija

Pri odgovarjanju na vprašanje, kaj je metaetika, je več možnih načinov, kako se temu odgovoru približati. Poskusimo najprej zarisati razliko med etiko in metaetiko. Obe sta področji filozofije, ki se ukvarjata z moralnostjo, pri čemer se metaetika prvenstveno ukvarja z naravo moralnosti, etika pa z njeno vsebino. Če se v okviru slednje na primer sprašujemo, katere stvari so vrednote, katera dejanja so naše dolžnosti ali kakšna motivacija naj nas vodi pri naših dejanjih, potem si metaetika zastavlja vprašanje o samih izhodiščih teh prvotno zastavljenih vprašanj. Za predmet si izbere značilnosti naše moralne misli in jezika in prevprašuje npr., kaj sploh pomeni, da je nekaj vredno, ali pa, ali sploh obstajajo od nas neodvisni, objektivni odgovori na vprašanje glede tega, kaj moramo storiti, kako lahko dosežemo moralno vednost oz. upravičimo svoje moralne sodbe, kako so naši moralni pogledi in naravnosti povezani z delovanjem ipd. V tem smislu lahko rečemo, da se torej etika ukvarja z etičnimi vprašanji prvega reda, z vsebinskimi vprašanji, ki prevladujejo tudi v naši vsakodnevni moralni misli in praksi, medtem kot metaetika zastavlja vprašanja drugega reda, tj. vprašanja o teh vprašanjih in njihovih predpostavkah. Podobno razlikovanje lahko tako ubesedimo tudi z razliko med formalnimi in vsebinskimi vprašanji. Meja med obema vrstama vprašanj ni povsem jasna oz. določna; v vmesnem, sivem področju so na primer vprašanja povezana z moralno odgovornostjo, svobodno voljo in motivacijo za moralno delovanje. Pa tudi sicer med obema področjema ne moremo potegniti stroge meje, kajti tudi naša vsakdanja moralna misel in jezik pogosto presežeta zgolj ukvarjanje z vsebinskimi vprašanji ter predpostavljata, pogosto zgolj implicitno, metaetična stališča.

Tudi skozi večino zgodovine same moralne filozofije ti dve vrsti vprašanj nista bili strogo ločeni kot posebni področji moralne filozofije ter prepoznani kot takšni, saj v teorijah posameznih avtorjev najdemo tako odgovore na vsebinska vprašanja etike o tem, kako moramo živeti, kaj vrednotiti in po čem stremeti, kot tudi razlago